

Присвячується пам'яті Оскара Шиндлера
і Леопольдові Пфедфербергу,
який своїми стараннями й наполегливістю
спричинився до написання цієї книги

ВІД АВТОРА

У 1980 РОЦІ я зайшов до крамниці, де продавалися сумки, у Беверлі-Гілз, Каліфорнія, і поцікавився ціною на портфелі. Крамниця належала Леопольду Пфєффербергу, який своїм життям зобов'язаний Шиндлеру. І саме біля полиць з імпортною італійською шкіргалантереєю в крамниці Пфєфферберга я вперше почув про Оскара Шиндлера, німецького бонівана, торговця, серцеїда, суперечливого чоловіка, і про те, як він порятував у часи, які нині називають Голокостом, багатьох представників різних суспільних верств приреченого народу.

Ця книжка про дивовижну історію Оскара передусім ґрунтується на розповідях п'ятдесятьох людей, яких порятував Шиндлер і які нині живуть у семи країнах: Австралії, Ізраїлі, Західній Німеччині, Австрії, США, Аргентині та Бразилії. Почуте було доповнено поїздкою разом із Леопольдом Пфєффербергом до тих місць, де відбувається основна дія книги: це Краків, який прийняв Оскара; Плашув, де був розташований страшний табір Амона Ґьота; вулиця Липова на Заблочі, де досі розташована фабрика Шиндлера; Аушвіц-Біркенау, звідки Оскар визволяв жінок. Розповідь також заснована й на документальній та іншій інформації, наданій тими нечисленними спільниками Оскара, з якими я міг зв'язатися, а також багатьма його повоєнними друзями. Чимало матеріалів про Оскара зберігаються організаціями «Євреї Шиндлера» і «Яд Вашем», Організацією пам'яті мучеників і героїв, — це теж стало

у великій пригоді для написання роману, разом із письмовими свідченнями з приватних джерел, документами й паперами Шиндлера: деякі надані «Яд Вашем», а деякі — товаришами Оскара.

Розповідати реальну історію, використовуючи тканину і засоби романної оповіді, — річ не рідкісна для сучасного письменства. І я теж тут чиню так — і тому, що саме ремеслом прозаїка володію, і тому, що роман видається найбільш підходящою формою для розповіді про особу таких масштабів і суперечностей, як Оскар. Я намагався, однак, утримуватися від домислу, бо він позбавить ваги реальні деталі оповіді, і відділяти міфи від реальності, адже навколо такої фігури, як Оскар, міфи виникають часто. Іноді з'являлася необхідність у розумних межах відтворити ті розмови, про які Оскар та інші їх учасники практично не залишили згадок. Але більша частина оборудок, розмов та інших подій викладені за детальними спогадами Schindlerjuden («євреїв Шиндлера»), самого Шиндлера та інших свідків Оскарового незаконного милосердя.

Я хотів би передусім подякувати трьом людям, урятованим завдяки Шиндлеру: Леопольдові Пфєффербергу, судді Моше Бейському з Верховного суду Ізраїлю і Мечиславу Пемперу — ці люди не лише передали авторові цих рядків спогади про Оскара й надали документи, котрі зробили оповідь точнішою, а й прочитали першу редакцію цієї книжки, внісши свої поправки. Ще чимало людей — і врятовані Шиндлером, і його повоєнні товариші — розмовляли зі мною і щедро ділилися інформацією у вигляді листів і документів. Серед них — фрау Емілія Шиндлер, пані Людмила Пфєфферберг, д-р Софія Штерн, пані Гелена Горовіц, д-р Джонас Дреснер, подружжя Генрі і Маріана Роснери, Леопольд Роснер, д-р Алекс Роснер, д-р Ідек Шиндель, д-р Данута Шиндель, пані Регіна Горовіц, пані Броніслава Каракульська, пан Річард Горовіц, пан Шмуель Шпрінгманн, покійний пан Джейкоб Штернберг, пан Єжи Штернберг, Льюїс Фаген і його дружина, пан Генрі Кінстлінгер, пані Ребекка Бау, пан Едвард Гойбергер, подружжя Гіршфельдів, пан Ірвінг Гловін і його дружина та багато інших. У моєму рідному

місті пан Е. Корн і його дружина не лише поділилися зі мною спогадами про Оскара, а й усіляко підтримували. В «Яд Вашемі» д-р Йозеф Керміш, д-р Шмуель Краковський, Віра Праушніц, Хана Абелльс і Гадасса Мьодлінгер люб'язно надали мені доступ до документальних матеріалів людей, урятованих Шиндлером, у тому числі їхніх фотографій і відеозаписів.

І нарешті, я б хотів віддати належну шану тим старанням, яких доклав покійний пан Мартін Гош, бажаючи прославити ім'я Оскара Шиндлера в усьому світі, і подякувати його вдові пані Люсіль Гейнс за участь у цьому проекті. Усі ці люди доклали зусиль до того, щоб приголомшлива історія Оскара Шиндлера уперше була увічнена у великому прозовому творі.

Том Кініллі

ПРОЛОГ

ОСІНЬ 1943 РОКУ

ОДНОГО ВЕЧОРА пізньої польської осені молодий чоловік у дорогому пальті поверх двобортного смокінга, у петлиці якого сяяла велика свастика (золото на чорній емалі), вийшов із фешенебельного житлового будинку по вулиці Страшевського, поблизу старого центру Кракова, і побачив, що на нього чекає водій, дихаючи парою біля прочинених дверей величезного блискучого — навіть у цій листопадовій сутінні — лімузина «адлер».

— Обережно, гере Шиндлере, — сказав водій. — Бруківка обмерзла, як серце вдови!

Ця маленька передзимова сцена вже багато про що може сказати. Високий пан до кінця своїх днів носитиме двобортні піджаки, а що він є до певної міри інженером, то часто роз'їжджатиме на великих шикарних машинах. Цей німець, на той час впливова для німецької історії особа, завжди лишатиметься чоловіком того типу, до якого польський шофер може спокійно звертатися з незграбним дружнім жартом.

Але за таким простим зачином нам не розгледіти усієї історії. Адже це історія прагматичної перемоги добра над злом — причому перемоги реально вимірюваної, яка надається до статистичного підрахунку. Коли ви описуєте події, дивлячись із протилежної точки, з боку людожера, ведете лік передбачуваним і вимірюваним перемогам, які здобуває зло, — неважко

бути мудрим, дивитися пронизливо і скося, утриматися від лицемірного пафосу. Неважко показати невідворотність, з якою зло охоплює все те, що можна назвати нерухомістю сюжету, хоча добро врешті збагатить твір деякими рухомими статками, такими як гідність і самопізнання. Фатальне людське зло — хліб оповідача, первородний гріх і амніотичні води історика. А от писати про чесноту — справа ризикована.

Та й слово «чеснота» — настільки небезпечне, що мусимо одразу пояснити: гер Оскар Шиндлер, який ризикував своїми шикарними черевиками на слизькій бруківці в елегантних старих кварталах Кракова, не був молодим чоловіком великих чеснот — принаймні в загальноприйнятому розумінні. У цьому місті він винаймав квартиру зі своєю коханкою-німкенею, одночасно підтримуючи тривалий роман зі своєю польською секретаркою. Його дружина Емілія вважала за краще залишитися вдома, у Моравії, хоча вряди-годи приїжджала навідати чоловіка до Польщі. Треба, проте, відзначити, що до всіх своїх жінок він ставився як люб'язний і щедрий коханець. Але в нормальну інтерпретацію поняття «чеснота» така поведінка все одно не вкладається.

До того ж він любив випити. Інколи він пив просто задля веселощів, інколи — зі знайомими бюрократами, есесівцями заради більш присутніх цілей. У нього була рідкісна здатність лишатися притомним, не втрачати голову, навіть випивши чимало. Але це знов-таки — якщо триматися вузького визначення моральності — в жодному разі не виправдовує гультяйства. І хоча добродійство гера Шиндлера документально підтверджено, неоднозначності йому надає те, що він працював у межах — чи то пак за рахунок — тої аморальної і дикої системи, яка наповнила Європу таборами з різними, але завжди нелюдськими умовами і створила принижену, замовчувану націю в'язнів. Тож, напевне, найкраще почати з делікатного питання химерної моральності гера Шиндлера і з тих місць і людей, до яких вона його привела.

У кінці вулиці Страшевського машина проїхала попід темною брилою замку Вавель, звідки юрист Ганс Франк, фаворит

Націонал-соціалістичної партії, керував окупованою Польщею. Як і належить замкові велетня-людожера, жодне вікно не світилося. Ні гер Шиндлер, ні водій не озирнулися на вавельські вали, коли машина завершила на південний схід, до річки. На мості, що вів до Подгужа через Віслу, яка бралася кригою, варто-ві, що мали запобігати пересуванням партизанів та інших порушників комендантської години між Подгужем і Краковом, уже звикли до цієї машини, до обличчя гера Шиндлера, до водієвого пасіршайну (дозволу на вільне пересування). Гер Шиндлер часто їздив через цей кордон: зі своєї фабрики (де також мав квартиру) до міста у справах або ж зі своєї квартири на Страшевського на свій завод у передмісті Заблоче. Звикли вони бачити його й поночі в офіційному чи напівофіційному вбранні, коли він прямував до когось у гості, на вечірку чи на побачення; можливо, як і сьогодні, він і раніше проминав їх дорогою до табору примусової праці Плашув, що за десять кілометрів від міста, куди вирушав на дружню вечерю до гауптштурмфюрера СС Амона Гьота, такого собі високопосадового гедоніста. Про гера Шиндлера ходила слава, що він не скупився на добрі напої, роблячи різдвяні подарунки, тож його машині було дозволено без особливої затримки проїхати через Подгуже.

Можна не сумніватися, що на цьому історичному етапі гер Шиндлер, хоч як любив смачно поїсти й випити, відчував скоріше гидливість, ніж радість, передчуваючи гостину в коменданта Гьота. Та й, по правді, посиденьки з Амоном завжди викликали в нього відразу. Проте антипатія, яку відчував гер Шиндлер, була особливого роду — давнє, піднесене несприйняття, десь таке, з яким на середньовічних картинах праведники споглядають проклятих. Тож ця емоція скоріше лоскотала нерви Оскара, ніж пригнічувала його.

Поки «адлер» мчав понад трамвайними рейками через колишнє єврейське гетто, гер Шиндлер, умостившись на чорному шкіряному сидінні, як завжди, курих цигарку за цигаркою. Але палив він поважно, без поспіху. У його руках не відчувалося жодного напруження, кожен рух був вишуканим. Його манери були манерами людини, яка знає, звідки з'являться наступна

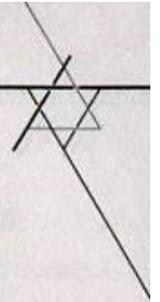
цигарка і наступна пляшка коньяку. Тільки він міг би сказати, чи приклався до фляжки, проминаючи зацікавлене, чорне село Прокоцим, де в око впадав ешелон вагонів для перевезення худоби на львівській лінії — у тих вагонах могла бути піхота, в'язні, а то й — хоча мало ймовірно — справді худоба.

За селом, приблизно у десяти кілометрах від центру міста, «адлер» повернув праворуч на вулицю, яка за іронією долі мала назву Єрусалимська. Ця морозяна ніч загострювала кожен обрис, і гер Шиндлер розгледів під горою спочатку зруйновану синагогу, потім убогі силуети місця, яке в ті дні правило за Єрусалим, — табір примусової праці Плашув, барачне містечко, де мешкали двадцять тисяч наляканих євреїв. Сторожа біля воріт — українці й вояки СС — ввічливо привіталася з гером Шиндлером, адже він їм був знайомий не менше, ніж солдатам на мості.

Біля будівлі адміністрації «адлер» попрямував табірною дорогою, викладеною єврейськими могильними плитами. Це місце ще два роки тому було єврейським цвинтарем. Комендант Гьот, вважаючи себе великим поетом, у плануванні табору вдавався до будь-яких метафор, що спадали йому на думку. Ця метафора розбитого могильного каміння тяглася через весь табір, ділячи його надвоє, але не продовжувалася на схід до вілли самого коменданта.

Праворуч, за бараками охорони, стояв колишній єврейський морг. Здавалося, це місце проголошувало, що тут усі смерті є природним зношуванням і що всіх покійників уже приготовано до похорону. По суті, в моргу нині були стайні коменданта. Хоча гер Шиндлер уже звик до цього видовища, він цілком міг іронічно гмикнути, побачивши це знову. Можна припустити, що той, хто реагував на всі іронічні деталі нової Європи, приймав їх у себе, робив своїм вантажем. Але гер Шиндлер мав неабияку силу нести отакі вантажі.

В'язень на ім'я Польдек Пфедферберг також цього вечора йшов на віллу до коменданта. Лісек, дев'ятнадцятирічний ординарець Гьота, прийшов у барак до Пфедферберга з перепустками, підписаними в молодшого офіцера СС. Ординарця

непокоїла незмивна смуга по краю комендантської ванни, і Лісек боявся, що комендант Гьот його поб'є, якщо побачить таке неподобство перед ранковим купанням. Пфєфферберг, який учив Лісека в школі на Подгужі, нині працював у табірному гаражі й мав доступ до розчинників. Тож вони удвох пішли до гаража по щітку і банку очищувальної рідини. Наближатися до вілли коменданта завжди було непевною справою, зате на віллі можна було отримати їжу з рук Гелени Гірш, служниці-єврейки, яку Гьот часто бив. Ця великодушна дівчина також була ученицею Пфєфферберга.

Коли «адлер» гєра Шиндлера був іще за сотню метрів до вілли, загавкали пси: німецький дог, вовкодав та інші, яких Амон тримав на своїй псарні поза віллою. Сама ж вілла була квадратна в плані, з мезоніном. Верхні вікна виходили на балкон. Будинок оточувала тераса з балюстрадою. Амон Гьот полюбляв сидіти надворі влітку. Від часу приїзду до Плашува він погладшав. Наступного літа з нього буде товстий сонцепоклонник. Але у цій своєрідній версії Єрусалима з нього ніхто не сміятиметься.

Цього вечора біля дверей чергував унтершарфюрер (сержант) СС у білих рукавчиках. Він віддав честь і пропустив гєра Шиндлера в будинок. У передпокої ординарець-українець Іван узяв у гєра Шиндлера пальто і капелюх. Шиндлер хлопнув себе по нагрудній кишені костюму, перевіряючи, чи на місці подарунок для господаря — позолочений портсигар, придбаний на чорному ринку. Амон добряче заробляв на стороні, тож для нього була б образою річ дешевша, ніж позолочена.

Біля подвійних дверей до їдальні грали брати Роснери: Генрі на скрипці, Лєо на акордеоні. На вимогу Гьота вони скинули заляпані фарбою малярські роби, в яких працювали вдень, і вбралися у вечірній одяг, який для таких нагод тримали в бараках. Оскар Шиндлер знав, що, хоча комендант був у захваті від їхньої музики, їм завжди нєлегко гралося на цій віллі. Музиканти занадто зблизька бачили Амона. Вони знали його нєпередбачуваність і схильність до розправи на місці. Вони грали старанно й плекали надію, що їхня музика не викличе в нього раптового, нєзбагненого нападу гніву.

Цієї ночі за столом у Гьота мало сидіти семеро чоловіків. Крім Шиндлера і господаря серед гостей були Юліан Шернер, очільник СС у краківському генерал-губернаторстві, і Рольф Чурда, голова краківського відділу СД, колишньої Служби безпеки Гейдріха. Шернер мав звання оберфюрера (в СС приблизний відповідник полковника); Чурда ж був оберштурмбаннфюрером (аналог підполковника). Сам Гьот був у званні гауптштурмфюрера, тобто капітана. Шернер і Чурда були найпочеснішими гостями, адже цей табір був їм підпорядкований. Вони були старшими за коменданта Гьота, якому не так давно минуло тридцять, а Шернер — шеф поліції СС — зі своєю лисиною, повнотою та окулярами взагалі мав вигляд літньої людини. Але й при цьому, з огляду на далекий від помірності спосіб життя його протеже, різниця у віці між ним і Амоном не здавалася такою вже великою.

Найстаршим у компанії був гер Франц Бош, ветеран Першої світової війни, начальник усіляких майстерень — законних і незаконних — у таборі Плашув. Він був «економічним радником» Юліана Шернера і мав у місті ділові інтереси.

Оскар зневажав Боша й обох поліцаїв — і Шернера, і Чурду. Проте мав заручитися їхньою підтримкою заради того, щоб його особливий завод на Заблочі мав право на існування, — тож регулярно надсилав їм подарунки. Де в чому поділяли почуття Шиндлера лише двоє гостей — Юліус Мадріч, господар фабрики з пошиття уніформи у таборі Плашув, і управитель Мадріча Раймунд Тіч. Мадріч був десь на рік молодший від Оскара і гера коменданта Гьота. Це був чоловік підприємливий, але гуманний, і якщо він просив узаконити існування своєї прибуткової фабрики на території табору, то разом із тим вимагав, щоб майже чотири тисячі в'язнів, яких він найняв, у жодному разі не потрапили в машину смерті. Управитель Раймунд Тіч, віком трохи за сорок, худенький мовчазний чоловічок, схильний іти з гостини рано, таємно провозив у вантажівках харчі для своїх в'язнів-працівників (за таку діяльність йому міг світити фатальний строк в есесівській в'язниці на вулиці Монтелюпі або ж в Аушвіці) і поділяв думку Мадріча.

Отакий гурт регулярно збирався на віллі гера коменданта Гьота.

Чотири жінки в дорогих сукнях і з вигадливими зачісками, які сиділи поряд із чоловіками, були молодші за будь-кого з них. То були висококласні повії з Кракова — польки й німкені. Деякі з них також були тут нерідкісними гостями. Їхня кількість створювала можливість джентльменського вибору для двох боездатних офіцерів. Коханка Гьота, німкеня Майола, зазвичай залишалася на своїй квартирі в місті під час таких бенкетів Амона. Вона ставилася до Гьотових вечірок як до суто чоловічих гулянок, занадто брутальних для її чутливої натури.

Без сумніву, поліцаї з комендантом на свій лад симпатизували Оскару. Щоправда, щось у ньому було дивнувате. Мабуть, вони були схильні вважати, що справа тут у походженні. Шиндлер був судетським німцем: таким провінціалом, як арканзасець для мангеттенця чи ліверпулець для уродженця Кембріджа. За деякими ознаками він був не зовсім *нормальний*, зате платив добре, знав, де взяти дефіцитний товар, умів пити й мав неквапливе, грубувате почуття гумору. Такого чоловіка вітають усмішкою і кивком через кімнату, але немає жодної розумної потреби підскакувати з місця чи галасувати, побачивши його.

Скоріш за все, есесівці помітили, що прийшов Шиндлер, за *трепетом* серед панночок. Тогочасні знайомці Оскара згадують його легку магнетичну привабливість, яка особливо сильно діяла на жінок, у яких він мав незмінний, навіть непристойний успіх. Два поліцейські начальники — Чурда і Шернер — тепер, мабуть, звертали увагу на гера Шиндлера заради того, щоб втримати жіночу увагу. Гьот теж підійшов потиснути йому руку. Комендант був такого самого зросту, як Шиндлер; і цей атлетичний зріст створював враження ненормальної для такого молодого чоловіка повноти: неначе огрядність якимсь чином начепили поверх його статури. Проте обличчя Гьота було практично без жодного ганджу; тільки очі п'яно поблискували. Комендант без міри вживав місцеве бренді.